

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

УДК 94(477.51):728](093)

Юлія Фурсова

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ САДИБИ ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В БАТУРИНІ НА ВУЛИЦІ КИЇВСЬКІЙ (на матеріалах ЦДІАК України, м. Київ)

У статті на основі нововиявленого документу з ЦДІАК України в м. Києві досліджено та проаналізовано споруди, що входили до складу садиби гетьмана Кирила Розумовського в Батурині. Подані у статті матеріали дають змогу конкретніше дізнатися про забудову Батурина в часи життя та гетьманування Кирила Розумовського та в подальшому здійснити наукову реконструкцію його гетьманської садиби.

Ключові слова: Батурин, Кирило Розумовський, Генеральна військова канцелярія, садиба, головний будинок, флігелі, внутрішнє облаштування.

Питання забудови Батурина в часи гетьмана Кирила Розумовського та його гетьманського будинку на вул. Київській на сьогодні залишається недостатньо дослідженим попри наявні різноманітні наукові розвідки. Вивчаючи дану проблематику, слід звернутися до відповідних наукових робіт: Ф. Горностаєва, О. Лазаревського, О. Васильчикова, П. Нечипоренка, О. Коваленка, С. Павленка, І. Слюнькової та архівних джерел, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві.

У даній статті, на основі нововиявлених документів з ЦДІАК України в м. Києві з ф. 51 «Генеральна військова канцелярія», які уперше вводяться до наукового обігу, буде здійснена спроба дослідити та проаналізувати садибу гетьмана Кирила Розумовського, що розміщувалась по вул. Київській.

Аналізуючи справу № 19986 «Справа про адміністративне та господарське керівництво діяльністю батуринського будівельного комплексу», що датується 1765 р., стає зрозумілим, що після скасування гетьманства значна частина рухомого та нерухомого майна переходила з власності експедиції батуринського будівництва у приватну економію гетьмана Кирила Розумовського: «что только не было у владении экспедиции Батуринского строения от мала до велика в економии его сиятельства отданы»¹.

Слід зазначити, що даний документ є важливим для наукового дослідження садиби, адже містить докладний опис кожної споруди та певною мірою описує внутрішнє оздоблення будівель. Робимо однозначний висновок – мова йде про садибу гетьмана Кирила Розумовського в Батурині на вул. Київській (сучасна адреса вул. В. Ющенка, 47). Для підтвердження думки звертаємося до архівного документа: «Опись Батуринской и Ропской его светлости князя Андрея Кирилловича Разумовского волости состоящим Черниговской Губернии в Конотопском и Новозыбковком уездах. Учинена 1836 года сентября 26 дня», здійснивши порівняння та аналіз цих документів, можемо дійти висновку, що мова йде про одну і ту ж садибу².

¹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19986. Арк. 20-20 зв.

² Державний архів Чернігівської області. Ф. 133. Оп.5. Спр. 2. Арк. 2.

Старий гетьман в Батурині (тіньове зображення)

Цитати, що наводяться в статті, апробовані до сучасної української мови для полегшення їх сприйняття та розуміння. Згідно з документом, описувана садиба була поділена на два квадрати.

Подається опис споруд у Першому квадраті

Головний будинок, можливо, саме в ньому і проживав гетьман, містився у першому квадраті та мав 11 кімнат, 5 сіней, у будинку було 8 печей, облицьованих калузькими кахлями, та 2 печі були не завершені на час складання цього документа.

Дізнаємося й деяку інформацію щодо його внутрішнього облаштування: «Во всех комнатах полы нижние забраты тесом по землю. При том корпусе зало большое покрытое листовым сибирским железом, в нем потолок подделан алебастром, пол забит досками по землю. Окошка все без шпингалетов и задвижок». Головний ганок цього будинку з саду був мурований, а зі східної сторони з ганку були намощені дошки. Поряд з будинком була балюстрада з різними прикрасами. Відомо, що за цим головним будинком розміщувався великий сад: «Позади большого строения сад насаженной разными фруктовыми деревьями, а около одного огород»³. Якщо звернутися до документа за 1836 р., то дізнаємося наступну інформацію: «деревянный с особыми флигелями дом, при сем же дворе сад с плодовитыми деревьями, обнесенный с двух сторон каменною оградою, а с третьей и четвертой дубовым частоколом, в саду небольшая каменная ветхая оранжерея»⁴. Відомо, що в 1756 р. для потреб Батуринського будівництва заготовляли значну кількість будівельного матеріалу, крім цього, до Батурина було доставлено 22 663 різних садових та лісових дерев для насадження⁵. Можемо припустити, що саме ці дерева були використані для облаштування саду біля гетьманського палацу. Згідно з відомостями про оплату праці майстрів, які були задіяні на батуринському будівництві, можна дізнатися про оплату праці садівника Дітмана, який працював у гетьмана. Так, у 1763 р. за чотири місяці роботи він отримав 100 руб., а в 1764 р. за вісім місяців – 200 руб⁶.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19986. Арк. 21 зв.

⁴ Державний архів Чернігівської області. Ф. 133. Оп.5 Спр.2. Арк. 2 зв.

⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1481. Арк. 47 зв.

⁶ Центральний державний історичний архів України, м.Київ. Ф. 51. Оп.3. Спр.19995.

Поряд з головним будинком розміщувалися два флігелі. Нижче наведено опис кожного з них. Правий флігель: «В нем жилых комнат – 15. В том числе оббитых разных цветов бумажными обоями – 13, а 2 необбитых ничем. Сеней – 3. В иных и потолки оббиты холстом. Печей калужских живописных с медными затворками – 11, да один котелок. В комнатах картин живописных – 4. Фонарь слюдяной один. В комнатах потолки все оббиты холстом с выделкою». Лівий флігель: «Всех жилых комнат – 20, сеней – 4. В комнатах стены оббиты разных цветов бумажными обоями. Потолки холстом с выделкою. Печей живописных калужских с медными затворками – 11. В сенях стены и потолки оббиты холстом с выделкою. В обеих сих флигелях двери все повешиваны на петлях каленчатых с медными английскими замками и задвижками. При печах трубы кирпичные выведены наверх»⁷.

Поряд з головним будинком та цими флігелями праворуч розміщувався службовий флігель на 11 кімнат та 3 сней. Опис цього службового флігеля: «В оных комнатах оббито бумажными обоями – 8, а прочие комнаты також и сени холстом с выделкою. Печи в 4 комнатах з путивльских зразцов а прочие – 8 кирпичные». Навпроти цього флігеля знаходилися велика кухня з льодовником та коморою. Ця кухня мала 6 жилих кімнат, в яких були кахляні та цегляні печі. Поряд був каретний сарай, конюшня на 40 стійл та 2 караульні, манеж з чуланом.

Опис споруд у Другому квадраті

Навпроти головного будинку через дорогу розміщувалися дві кам'яні гардеробні та погребі. Поміж цими приміщеннями були кам'яні ворота. Документ за 1836 р. надає також інформацію про ці споруди: «против одного двора через дорогу стоят две каменные кладовые с погребами»⁸.

Можливо, мова йде про одні й ті ж споруди, але у зв'язку з тим, що після смерті гетьмана в 1803 р. у Батурині ніхто з його нащадків не проживав, то і садиба поступово почала руйнуватися, а згодом ці приміщення просто змінили своє функціональне призначення. По обидва боки від цих гардеробних розміщувалися службові покої: «В коих с одной по правую сторону жилых – 18, сеней – 4. Во всех жилых печи зразчатые. Стены оббиты холстом с выделкою и выделены, а в одной комнате красными бумажными обоями и при дверях замков английских – 2». Поряд розміщувалася конюшня на 32 стійла з каретним сараєм на 14 саней. Біля неї інша конюшня на 36 стійл. Погреб кам'яний довжиною 16, а шириною 5 сажнів.

У цій же садибі був окремий флігель – для музикантів на 8 кімнат з двома сінями, флігель для співаків на 10 кімнат з одними сінями. «Во всех сих флигелях печи кирпичные». Поміж вище описаних споруд розміщувався льодовник шириною 16, довжиною 4 сажні та невелика комора. За спорудами був сарай зі зрубу, розділений на три частини з двома коморами: «на выгоне близ сарая в коем зсыпается известь пристала для караулень хата»⁹.

Окремо подається опис двору, в якому проживав архітектор: «флигель в оном комнат – 13, сеней – 3. В оных комнатах оббито бумажными обоями – 7. При дверях замки коробчатые из задвижками, а в 6 комнатах без жодного прибора. И при них чуланов 2, во всех тех комнатах потолки оббиты холстом с выделкою, печи зразчатые калужские, а в одной с таковых же зразцов. По одну сторону сего флигеля поварня, при оной ледник, конюшня, сарай и баня, по другую сторону поварня, по другую сторону поварня, ледник, конюшня, небольшой амбарец»¹⁰.

Від головного будинку розміщувався ще один будинок: «Каменое фактурное строение», «в нем жилья внизу и сверху – 6, в нем поверен – 2, сеней – 2, в другом жилья – 2, сеней – 2, поварен – 1. В третьем – жилья 1, сени 1. Между достроенными каменными строениями колодезь, на котором заделана дощатая крышка»¹¹. Можемо

7 Центральный державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19986. Арк. 22.

8 Там само. Арк. 24.

9 Там само. Арк. 24 зв.

10 Там само. Арк. 25.

11 Там само. Арк. 25 зв.

припустити, що мова іде про флігелі, в яких проживала Софія Апраксина – племінниця гетьмана, адже згідно з описом садиби за 1836 р. дізнаємося: «имеется каменный в два этажа флигель дом называемый Апракинским».

Отже, здійснивши аналіз вищенаведеної інформації, бачимо, що значну частину описуваної садиби займав головний будинок з двома флігелями. Крім цього, у садибі знаходилися службові флігелі, флігелі для проживання музикантів та архітектора, які працювали у гетьмана, також була значна кількість службових приміщень: кухонь, гардеробних, каретних та конюшень, комор.

Насамкінець варто зазначити, що окреслені в статті матеріали не можуть надати повного уявлення про садибу гетьмана на вул. Київській, тому потребують подальших наукових досліджень.

References

1. State Archive of Chernihiv region. F. 133. op.5, Ref.2. 8. sheets
2. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv, f. 51, op. 3, d. 19986, 60 sheets
3. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv, f. 269. op. One. Ref. 1481, 136 sheets

Фурсова Юлія Володимирівна – завідувачка відділом Палацу гетьмана Кирила Розумовського Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Fursova Julia Volodymyrivna

Head of the Department Palace of the Hetman Kyrylo Rozumovsky National Historical and Cultural Reserve «Hetman's capital».

To the question of the Hetman's estate research Kyrylo Rozumovsky in Baturyn on the Kyivska street. (based on materials of the Central State Historical Archive of Ukraine in the city of Kiev)

The question of the construction of Baturyn in the times of Hetman Kirill Razumovsky and his hetman's house on Kievskaya street remains today insufficiently studied, despite the various scientific studies available. In the article on the basis of what kind of document with the CDCS of Ukraine, the city of Kiev has been investigated and analyzed structures that were part of the estate of Hetman Kyrylo Rozumovsky in Baturyn, which was located on the Kyivska street (modern address Yushchenko Street 47).

The study of this document is important for scientific research, because it contains a detailed description of each structure and to some extent describes interior decoration of buildings.

The analysis of the document shows that a significant part of the manor was occupied by the main house with outbuildings. In addition, the estate included service buildings: a residence for musicians and an architect who were located on the service of the hetman, kitchen, wardrobe, carriage and stables, barns. For confirmation of the idea that this is exactly the hetman's manor, the article cites comparison with the document «Inventory of Baturynska and Ropska, his lordship of the prince Andrei Kirilovich Rozumovsky volosts consisting of Chernihiv Provinces in Konotop and Novozybkiv counties. Started September 1836 on 26-th day. Analysis and comparison of these documents give reason to argue that we are talking about the estate of the hetman on the Kyivska street. The materials indicated in the article cannot provide a complete picture of estate of Hetman Kyrylo Rozumovsky, therefore need further scientific research.

Key words: Baturyn, Kyrylo Rozumovsky, General Military office, manor, main house, outbuildings, interior arrangement.

Дата подання: 21 лютого 2019 р.